

УДК 82-32(477)

ЮРЧУК О. О.

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ ПРОТИ КОЛОНІАЛІЗМУ:

КРУТІЙСТВО

У статті зроблено спробу аналізу варіанта реагування на колоніалізм – крутійство. Крутійство, що репрезентоване постаттю В. Винниченка, нагадує собою синтез власне крутійства (або «мінливості») та намагання створення пророчого тексту.

Ключові слова: постколоніальна критика, колоніалізм, крутійство, пророцтво.

Український антиколоніалізм оприявлено на двох рівнях: фізичному – визвольні змагання за незалежність країни, й духовному – спротив нав'язаним стереотипам та створення власних моделей розвитку рідної культури. Основоположною для української антиколоніальної моделі стала романтична концепція національного, що орієнтована на міфологізацію минулого, оптимізацію майбутнього, але відкидання сучасного.

Неможливість реалізації власної мужності в умовах колоніалізму спонукала до утворення варіанту існування маскулінної тожсамості, що реалізувався у відповідній стратегії опору імперському впливові: інфантилізм (стратегія роздвоєння – ідея «двійництва», крутійство).

У радянській імперії виринає модифікований тип крутія. Раніше він характеризувався пристосуванством, власне роздвоєнням між своїм та чужим / імперським. У радянський період крутійство асоціюється з раціонально-виваженою реакцією на імперіалізм.

Варіант крутіяства репрезентує у власній творчості В. Винниченко. Цей варіант був дотичний до пророцтва П. Куліша через визначення власного маневрування як логічної необхідності (ідея «корисної мінливості»): «Мінливість у способах здійснення принципів, гнучкість стратегії, вільність маневрування при постійності, незмінності та якості

кінцевої мети – це найкраще втілення дієвої, активної енергії як у цілих груп, так і окремих одиниць» [2, 148].

Крутість В. Винниченка – це поєднання логічно виваженої зміни політичних орієнтирів, кінцевою метою яких була оптимізація колонізованого становища України (подеколи й приховане бажання позбутися колоніального статусу), із розумінням власної особистісної вибірковості, зі спробою перебирання на себе ролі пророка, якого не сприймає рідний народ (звідси закріплена за Винниченком у сучасному літературознавстві іпостась – «пророк не своєї Вітчизни»).

Амбіційність і цілеспрямованість В. Винниченка реалізується у постійному підкресленні значущості власної персони. Відповідаючи опонентам, пояснюючи свої дії, він вирізняє себе як одного, можливо єдиного, носія якостей справжнього *українського* політичного діяча. В «Справозданні з подорожи на Україну» В. Винниченко підкреслює, що під час перебування в Радянській Україні він сприймався членами ЦК РКП як представник «певної групи», якого наділено вирішувати стратегічні для Радянського Союзу питання, на кшталт кордону між Росією та Україною. Його амбіційність поєднувала індивідуальну волю до влади й реалізацію її в національному (всеукраїнському) масштабі. Образу власної персони він проектує на негацію всієї української нації: «І весь час мого перебування в Росії й на Вкраїні, в усіх своїх виступах, переговорах і рішеннях я старався триматися інтересів тільки того колектива, за представника якого я сам себе вважав і за якого вважали мене другі.

І з цього ж погляду я розглядав, наприклад, і зустріч мене в Москві, і перше відношення до мене. Мій приїзд, що визначив собою пропозицію співробітництва й помочи від революційного *українства*, не був ні бажаний, ні потрібний руським товаришам. Це співробітництво вимагало від них зміни їхньої політики на Україні. І через те така холодність, непривітність і офіціальність у переговорах» [2, 74]. Амбіційність у письменника також амбівалентна: він бажає бути поцінованим

сучасниками, а для майбутнього покоління залишитися тим, хто зумів відкинути егоїзм / індивідуалізм заради громадської справи.

На початку політичної кар'єри В. Винниченко вірить у можливість досягнення своєї мети – незалежності України та соціальних перетворень у ній через співпрацю з російською інтелігенцією, а пізніше з російсько-більшовицьким урядом. Зауважимо, що в більшовизмі В. Винниченка захоплювала дієвість. Цим він пояснював власне «відступництво», коли в 1917 році не від'їхав із Центральної Радою. З цього приводу він зазначав: «І чим же іншим большевизм ослаблював нас, більш чутливих, тих, що тужили за внутрішньою психологічною сміливістю, залізною послідовністю, гордостю здійснення *слів*, втіленням того, що тільки уявлялось, руйнацією того, що з давніх давен втілено» [2, 58].

Задля досягнення цієї мети письменник дозволяє собі «загравання» з імперським центром. Це обумовлює більш помірковане реагування навіть на ті речі, що йдуть всупереч Винниченковим уявленням про значення української культури, мови. Досить обережно він закидає російській інтелігенції у нерозумінні «української теми».

Звертаючи увагу на помилки російської інтелігенції, В. Винниченко вдається до розподілу ролей: 1) українська культура («мать-крестьянка»); 2) росіяни як носії російської культури («городовий»). Це наштовхує на асоціації низьке / українське (неосвічена «мать-крестьянка») та високе / російське («городовий» – освічений син, наділений владою). Роль української культури як низької / підкореної підсилюється у В. Винниченка порівнянням її з французькою, яка є для росіян «баринею». Таке зауваження письменника цілком слухне, однак ті асоціативні ряди, що він обирає, і ті маркери, які вживає, видають його витіснений комплекс національної неповноцінності.

Пізніше В. Винниченко вбачав у діях радянського уряду продовження політики царської / імперської щодо України (ставив знак рівності між шовіністом-Горьким і шовіністом-Валуєвим), водночас плекав надії на

можливість допомогти Україні через опосередковане звернення до радянського керівництва, яким намагався маніпулювати (роман «Слово за тобою, Сталіне»).

В. Винниченко-публіцист вдається до прямих звинувачень, відкидає будь-які можливості компромісу. Порівнюючи імперіалізм царський і більшовицький, визнає за царатом деспотизм, а дії більшовиків понижує до рівня злочинства: «...царсько-жандармський деспотизм, маючи мене за ворога «народу», поставивши мене поза свій закон, засудивши мене на еміграцію, все ж таки не мав того ступіня цинізму, щоб грабувати мій заробіток, до ступіня дрібного злочія він не доходив» [2, 94]. У статті «Демісія Сталінізма» він вдається до послідовного прирівнювання радянського тоталітарної системи з фашизмом в Італії та нацизмом в Німеччині. Відверто стверджується про існування в СРСР «інституту рабства», що базується на утворенні «концентраційних рабських таборів».

В. Винниченко відстоює нативістичну позицію: «...история наша учит нас: не нужно ни на кого, кроме себя, возлагать никаких надежд, не нужно вверять судьбу нации в руки тех, кто потом продаст её за право власти и господства над ней же» [2, 42]. Послідовно звинувачує Росію у намаганні створити з України колонію, і Європу – що не поцінувала Україну, яка завжди була захисною межею між нею й Азією. На його переконання, українська культура цікавить європейців тільки як «екзотика» – культура третього / азіатського, але не європейського світу.

Орієнтація на нативістичну модель розвитку України задекларована В. Винниченко і в одному з останніх його текстів – «Заповіті борцям за визволення». Апелюючи до фактів з історії своєї нації (підписання Б. Хмельницьким угоди з Москвою проти Польщі, повстання Мазепи проти Москви через змову зі шведським королем, пошук захисту від більшовиків Центральною Радою у німців), він виступає за потребу будування української державності з орієнтацією тільки на власні сили: «Без орієнтації на свій народ, без його участі в боротьбі, без його

всебічного зацікавлення і ентузіазму зовнішні сили нас роздеруть і задушуть ще на сотні років» [1, 18].

У поглядах В. Винниченка на розвиток України поєднуються націоналізм та утопічний комунізм. Спостерігаючи реалізацію комунізму в Радянському Союзі, письменник закидає викривлений характер розвитку цього явища не тільки російським політикам, а й українським. За його розумінням, справжній комунізм має базуватися на ідеї «чесності з собою» у національному питанні: росіяни повинні усвідомити свій шовінізм («Коли в мене на очах топтали портрет Шевченка, коли глузували при мені з української мови, коли з матірною лайкою згадували ім'я мого краю й коли це саме (тільки в більш пристойних формах) робили не прості солдати, але відповідальні партійні діячі большевизму, я з боєм зрозумів, що й большевики (...) такі ж нечесні, непослідовні, несміливі й старі, як перший-ліпший руський чорносотенець» [2, 58—59]), українці – подолати пасивність і пристосуванство.

Публіцистика В. Винниченка цілком оптимістична. В статті «В чем наша сила» зазначає, що російську інтелігенцію українська культура цікавить тоді, коли вона опиняється у центрі якогось скандалу. Такий феномен він пояснює страхом росіян перед українцями: «Но ясное дело, что суть не в разоблачениях, не в «изменниках», не в том или ином факте, а в чем-то другом. Нас боятся. (...) И вот в этом я нахожу большое утешение для нас в эти тяжкие времена. Мы, значит, сила» [2, 40]. Ці слова містять амбівалентне ядро: В. Винниченко, бажаючи протиставити український світ російській / азіатській імперщині, наділяє його тією ж руйнівною силою, призначеною викликати страх, підкорювати. Амбівалентність притаманна й усій статті, яка закликає орієнтуватися на українське (активне, діяльне), відкидати чужі впливи, водночас видає комплекс колонізованого, коли критерієм власної спроможності є увага імперського центру.

Зауважимо, що «мінливість» / крутість В. Винниченка виглядає оптимістичним і продуктивним. Митець проходить шлях від оптимістичного / дієвого крутія до втомленого / романтичного утопіста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення / Володимир Винниченко. — К. : Криниця, 1991. — 128 с.
2. Винниченко В. Публіцистика / Володимир Винниченко. — Нью-Йорк – Київ : [Б. в.], 2002. — 392 с.

ЮРЧУК Е. А.

УКРАИНСКИЕ ПИСАТЕЛИ ПРОТИВ КОЛОНИАЛИЗМА: ПЛУТОВСТВО

В статье проанализирован вариант реакции на колониализм – плутовство. Плутовство, представленное В. Винниченко, напоминает синтез реального плутовства (или «изменчивости») и попытки создания пророческого текста.

Ключевые слова: постколониальная критика, колониализм, плутовство, пророчество.

YURCHUK O.

UKRAINIAN WRITERS AGAINST THE COLONIALISM: THE TRICKERY

In the paper we have made an attempt to analyse variant of reacting against the colonialism: the trickery. The trickery represented by person of V. Vynnychenko looks like synthesis of the trickery proper (or «changeability») with the endeavour to create a prophetic text.

Key words: postcolonial criticism, colonialism, trickery, prophecy.

Стаття надійшла до редколегії 2.08.2013 р.

